

ІСТОРИЧНА ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ФЕХТУВАННЯ У СВІТІ

Дрюков Олександр

Державний науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту

Анотація

На основі літературних, архивних і документальних джерел, періодичних видань, матеріалів мережі Інтернет, розглянуто процес формування і розвитку спортивного фехтування в світі. Узагальнення досліджених історичних даних, пов'язаних з розвитком цього виду спорту, показало, що історія формування і розвитку спортивного фехтування тісно пов'язана з періодизацією всесвітньої історії і відповідає основним етапам соціально-економічного розвитку суспільства.

Ключові слова: історія, періодизація, розвиток, фехтування.

Annotation

On the basis of literary, Archival and documentary sources, periodicals, Internet materials, the process of sports formation and development in the world and has been considered. Generalization of the studied historical data concerning this sport event shown that history of formation and development of sports fencing is closely connected to the periodization of world history and corresponds to the stages of socio-economic development of society.

Keywords: history, periodization, development, fencing.

Постановка проблеми. У сучасній науці проблема періодизації або поділу історичного процесу на певні стадії, ступені, формації завжди займала важливе місце [6, 10, 15]. І це цілком природно, оскільки розкриття іманентної логіки історичного процесу, спрямованості його розвитку передбачає розподіл на ті або інші фрагменти, що якісно різняться між собою. Періодизація історичної науки про спорт дозволяє не лише визначити етапи розвитку, а й виділити головне в еволюції конкретного виду спорту, простежити процес його історичного руху. Таким чином, дослідження історії розвитку спортивного фехтування у світі є важливим напрямом сучасної спортивної науки про фехтування, актуальність якого полягає у пізнанні того, як розвивалось спортивне фехтування і які тенденції та перспективи його подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі історичного аналізу виникнення та розвитку фехтування у світі та в СРСР присвячено праці багатьох дослідників [1, 2, 3], проте в них не знайшла відображення науково обґрунтована періодизація розвитку спортивного фехтування. Як

відомо, вивчення розвитку будь-якого виду спорту має базуватися на об'єктивній, науково обґрунтованій періодизації, дотриманні історично-хронологічної та логічної послідовності у викладенні подій і висвітленні наукових фактів [9, 10, 12]. Однак, проблема періодизації розвитку спортивного фехтування не є предметом спеціального дослідження, хоча деякі автори [1, 2, 3] певною мірою порушують це питання.

Незважаючи на це, деякі аспекти ще не повністю з'ясовані, отже потребують подальшого дослідження.

Мета дослідження – розробити історичну періодизацію формування і розвитку спортивного фехтування у світі.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної та спеціальної літератури, архівних джерел і документів, періодичних видань, матеріалів мережі Інтернет, історико-генетичний, історико-порівняльний, історичної періодизації.

Результати дослідження та їх обговорення. Розвиток фехтування як виду спорту має тисячолітню історію, безпосередньо пов'язану з розвитком людського суспільства. Базою сучасного фехтування стали багатоміліардні релігійні обряди, військові та змагальні традиції різних народів.

Фехтування у Стародавньому світі. Історія Стародавнього світу розпочинає свій відлік чотири мільйони років тому і завершується у п'ятому – шостому сторіччі. Цей період у еволюції людини знаменний не тільки зародженням фізичних вправ, що є засобом матеріального життя первісної людини, а й виникненням, удосконаленням холодної зброї і вмінням володіти нею.

Вважають, що фехтування бере свій початок зі Стародавнього Єгипту, на багатьох пам'ятниках якого зображено фігури воїнів, які фехтують на палках зі спеціальною рукояткою, що захищає озброєну руку [1-3].

Бої на холодній зброї посідали важливе місце в Древній Греції і Римській імперії як засіб військово-фізичної підготовки, а потім – як видовишне мистецтво володіння холодною зброєю.

Важливе місце у житті римлян посідали численні свята з нагоди знаменних дат і різних релігійних святкувань. З часом суспільні свята поступово втратили своє первісне значення і перетворились на видовища, що привертають увагу натовпу. Одним із найскравіших нововведень у II ст. до н. е. були гладіаторські бої, які пізніше перетворились на один з основних елементів римських видовищ, традиції яких зберігались понад 700 років [7].

Вважається, що фехтування як мистецтво вперше з'явилося у римлян, а римська школа гладіаторів є основоположником подальшого розвитку фехтування.

Історія Стародавнього світу дає змогу зауважити, що володіння холодною зброєю (меч, спис, кинджал, бойова сокира тощо) мало переважно військово-прикладне значення. У Стародавньому світі навчання фехтування на холодній зброї було обов'язковим етапом у підготовці воїнів.

Фехтування у середньовіччі. Середньовіччя в сучасній періодизації всесвітньої історії охоплює період від краху Західної Римської імперії у V ст. до епохи Великих географічних відкриттів на межі XV – XVI ст.

Після падіння Римської імперії на зміну рабовласницькому прийшов феодальний лад. У Європі феодальне суспільство розподілилося на духівництво, міщан і воїнів. Для феодала і його людей війна була роботою і способом виживання, тому феодали, як і рабовласники періоду розквіту свого ладу, активно займались військово-фізичними вправами. Близько 1000 ст. н. е. християни почали хрестові походи, що стало основою для розвитку лицарства [4]. Важливе значення у підготов-

ці лицаря мали лицарські турніри. Перші з них були організовані у Франції у 1066 р. н. е. Вони були своєрідним оглядом військово-фізичної підготовки лицарів. Останній лицарський турнір відбувся у 1512 р. у Франкфурті (Німеччина) [4, 8].

Протягом середніх віків володіння холодною зброєю було життєво необхідним не тільки для лицарів феодальних князівств і держав, а і пересічних громадян, які прагнули до незалежності від лицарів і чинили їм опір. Свою незалежність вони відстоювали зі зброєю у руках. Як вважають багато спеціалістів [1-3, 5], основу сучасного фехтування створили містяни, які заснували фехтувальні братерства для самозахисту зі своїми традиціями, ритуалами, правилами, згідно з якими членам братерства належало в певні дні відвідувати практичні заняття з підготовки володіння холодною зброєю.

З часом братерства, союзи, суспільства монополізували основні напрямки фехтування, у тому числі і видачу ліцензій тим, хто бажає навчати фехтування на холодній зброї. Вони повинні були приїхати на змагання, які зазвичай проводили в дні церковних свят, і провести декілька поєдинків з найкращими бійцями братерства. Хто витримав випробування, отримував письмове підтвердження про право починати навчання. З'явився законний вид діяльності – професія майстра фехтування, яка давала змогу не тільки навчати володіння холодною зброєю, а і замінити громадян у судових поєдинках, так званих, «судах божих», які вперше з'явилися у Скандинавських країнах і пізніше перетворились на дуелі, що поширилися у країнах Західної Європи.

Велика популярність фехтування на різних видах холодної зброї як засобу захисту свого життя, поява професійних вчителів-майстрів фехтування сприя-

ли утворенню у багатьох містах Західної Європи фехтувальних шкіл, де володіння різними видами холодної зброї навчали професійні вчителі. Фехтування було настільки популярним, що у багатьох країнах з'явилась посада «фехтмейстер» – вчитель фехтування для вельмож.

У цей період навчання фехтування здійснювалось тільки практично, і письмових правил навчання і удосконалення на холодній клинковій зброї не було. Вважається, що першим письмовим джерелом, яке містило опис прийомів поводження з мечем і баклером (кулачний щит), був Манускрипт 1.33, який ще має назву «фехтбух із Тауера». Манускрипт 1.33 складається з малюнків на 32 пергаментних аркушах, списаних з обох боків, які відображають різні технічні дії (атаку, захист, роззброєння та контррозброєння) при фехтуванні мечем і баклером. Кожен малюнок супроводжується стислим поясненням технічної дії, яку відображено [14].

Серед письмових згадок, що надішли до нас, про способи ведення поединку на мечех і інших видах клинкової зброї у середньовіччі, крім Манускрипту 1.33, значущу цінність для подальшого розвитку фехтування набули рукописи Йоханнеса Ліхтенауера, Ганса Тальхоффера (Німеччина), Фіоре де Лібері, Філіппо Вади (Італія), які мали велику кількість послідовників, котрі користуються їх трактатами [13, 14].

Аналіз трактатів (книг), що збереглись, які належать до періоду пізнього середньовіччя, свідчить про те, що в цей період було розроблено основні принципи фехтування на холодній зброї. Так, Ахілло Мороццо у своїй роботі «Нове мистецтво поединку, або істинний колір зброї» (1517 р.) уточнює функції меча і кинджала, баклера та інших додаткових засобів, описує тримання клинкової зброї. Він також увів систему назв ударів, якими ру-

блять, класифікуючи їх за спрямованістю і способом нанесення удару лезом меча [5]. У роботі Камілло Агріппи «Трактат про мистецтво володіння зброєю з філософським діалогом», виданій у 1553 р., автор використав знання з математики, геометрії для вивчення оптимальних напрямків уколів (ударів) та обґрунтував перевагу техніки уколів над ударами, якими рублять. Уперше описано випадок – «важлива» атакувальна дія. Праці цих авторів мали великий успіх не тільки в Італії, а й у інших країнах Західної Європи.

Якщо у Західній Європі меч був основним видом озброєння, то у Східній Європі у XV – XVI ст. найпопулярнішою була шабля – довгоклинкова холодна зброя з вигнутим клинком, заточеним на випуклому боці, якою можна і рубити, і колоти. Ця зброя потрапила з Туреччини, Персії та арабських країн. З часом шабля посіла переважне значення в озброєнні багатьох країн, оскільки придатна як для кінного, так і для пішого бою. Вона була головною зброєю і символом українського козацтва.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що фехтування на холодній зброї, у середньовіччі було засобом військової підготовки і фізичного виховання привілейованих верств населення.

Фехтування у Новому часі. Новий час – це період всесвітньої історії, який розпочався після середньовіччя. За традиційною європейською історіографією, період Нової історії починається з кінця XVI і завершується у XVIII столітті.

Аналіз збережених трактатів, які належать до XVI – XVII ст., свідчить про те, що іспанські та італійські фехтмейстери розробили основні принципи фехтування на довгоклинковій холодній зброї. Так, фехтмейстер Джакомо Ді Грассі (Італія) у трактаті «Причини переможного використання зброї для атаки і оборони», ви-

даному у 1570 р., вперше описав властивості різних частин клинка стосовно оборони і наступу. Він розділив клинок на чотири частини. Перші дві, починаючи від ефесу, слід використовувати для захисту, третю – біля центру зброї – для удару, а четверту – біля вістря – для уколу. Він також ввів поняття «відчуття зброї», яке використовують і сьогодні. Слід відмітити роботу фехтмейстера Анджело Віджиані, видану у 1545 р., у якій автор обґрунтував і надав номери семи захистам, положенням зброї відносно тулуба, які разом із восьмим захистом, який введено у Франції 200 років потому, відповідає сучасним уявленням про захист у фехтуванні на рапірах і шпагах.

Великий вплив на розвиток сучасної техніки і тактики фехтування на різних видах зброї мала робота фехтмейстера Сальватора Фабріса (Італія). У 1590 р. він опублікував трактат «Фехтування або наука зброї», в якому описав виконання батману, круговий захист, обманні прийоми. Автор відмітив велике значення дотримання дистанції у бою.

Великий внесок у розвиток спортивного фехтування зробив італійський фехтмейстер Капо Ферро. У його трактаті «Великий виклад мистецтва і використання фехтування» у 1610 р. послідовно описано такі важливі поняття, як: властивості і характеристики зброї, дистанція, темп, положення частин тіла – корпусу, рук, ніг – при атакувальних і захисних діях.

Ще одним із відомих фехтмейстерів італійської школи фехтування є Франческо Альфьєрі. У трактаті «Мистецтво чудового володіння мечем», виданому у Мілані 1643 р., він обґрунтував принцип раціоналізації, точності кожного руху і дії, що є основою техніки і тактики фехтування на довгоклинковій холодній зброї.

Отже, друковані роботи Жерарра Тібо, Джакомо Ді Грассі,

Анджело Віджиані, Сальватора Фабріса, Капо Ферра, Франческо Альфьєрі та інших відомих фехтмейстерів сприяли становленню і розвитку бойового і дуельного фехтування на довгочинковій холодній зброї, дуже близькій до сучасного спортивного фехтування.

Наприкінці XVII – початку XVIII ст. новим центром світового фехтування стає Франція. Популярності розвитку фехтування у Франції сприяло друкування низки книг з питань техніки і тактики дуельного і спортивного фехтування. У 1633 р. фехтмейстер Бенар Ренне видав друковану роботу «Теорія і практика бойової і тренувальної рапіри» з описом техніки фехтування на довгочинковій холодній зброї. У 1676 р. Жан Батіста ле Перш дю Кудре видає трактат «Заняття фехтуванням, або поведження з рапірою з наконечником», де вперше ввів поняття «ріпоста» – відповідь після взятого захисту.

У 1686 р. у Парижі видано роботу «Вчитель фехтування, або вправи на рапірі в її досконалості», що написав Де Ліанкур. У книзі викладено основи техніки фехтування на рапірі – бойові прийоми фехтування, захист, уклони.

У 1730 р. ле сьєр Жерар видав роботу «Новий трактат про сучасне володіння зброєю з присвяченням королю». Ле сьєр Жерар доволі точно описує різні бойові дії, притаманні французькій школі, і протиставляє їх італійським, німецьким та іспанським.

У 1763 р. Доменіко Анджело, італієць за походженням, підданий Великої Британії, видав у Парижі трактат «Школа фехтування з поясненням основних дій і позицій, притаманних Мистецтву». Цей трактат став на кшталт бестселера XVIII ст.

У 1766 р. Гійом Дане, який очолював на той час фехтувальну академію Франції, видав у Парижі трактат «Мистецтво фехтування». Він описав методику навчан-

ня, тактичні і технічні прийоми, притаманні французькій школі фехтування.

Таким чином, створення низки навчальних посібників Бернаром Ренне, Жаном Батістом ле дю Кудре, Де Ліанкуром, ле Жераром, Доменіко Анджелом, Гійомом Дане і багатьма іншими фехтмейстерами прискорило розвиток французької школи фехтування, відмінної від італійської, німецької та іспанської.

У Франції вперше ввели чітку різницю фехтування на рапірах і шпагах, де фехтування на рапірах несе умовне значення, має обмежену зону ураження, передбачає використання атак з фінтами та іншими складними діями і прийомами. Фехтування на шпагах як дуельній зброї мало обережний і вичікувальний характер, виключало складні і неефективні дії і прийоми, оскільки завдання дуелянта – поранити суперника якомога раніше, а самому не отримати поранення або смертельного уколу.

Подальший розвиток фехтування пов'язаний із введенням у практику всіх видів зброї захисної маски, яку в 1776 році винайшов Ла Буассе (Франція), і виготовив з дротяної сітки, що підвищила безпеку бою.

Таким чином, французькими майстрами фехтування в той період було закладено систему рухів, техніку володіння зброєю, притаманну для і сучасного спортивного фехтування.

У Росії фехтування на шпагах увів Петро I, зробивши його обов'язковим для придворних. Водночас для російського дворянства фехтування стало вважатись одним із основних засобів фізичного виховання.

У 1755 р. при МДУ було відкрито гімназію, у якій фехтування викладали чотири години на тиждень і за підсумками з цього предмета проводились публічні іспити [13].

У XVIII і XIX ст. фехтування, залишаючись засобом військової

підготовки, формується і як вид спорту. Найактивніше фехтувальний спорт розвивається у Франції, Італії, Австро-Угорщині, Німеччині.

У 1896 р. за ініціативою французького громадського діяча П'єра де Кубертена були відроджені Олімпійські ігри, у програму яких увійшли змагання на рапірах і шаблях серед чоловіків. У 1913 р. було створено Міжнародну федерацію фехтування (FIE). У 1914 р. вона вперше визначила міжнародні правила фехтування.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що фехтування на довгочинковій холодній зброї наприкінці XVIII ст. стало більш спеціалізованим, ніж на початку Нового часу, і спрямованим на формальні дуелі бійців один-на-один з конкретними правилами. Остаточне формування фехтування як виду спорту відбулося у XIX ст. Поступово визначаються основні правила змагань на різних видах зброї, а також стандарт фехтувальної зброї і захисної амуніції.

Фехтування у Новітньому часі. Новітній час, якщо казати коротко, це період розвитку історії людства, починаючи з 1918 р. і до наших днів.

Новітній час ознаменував подальше становлення і розвиток міжнародного спортивного фехтування. У цей період стали проводитись чемпіонати світу, Європи, Азії, Америки, Африки, Океанії та інші міжнародні змагання з фехтування. Керівну роль у розвитку спортивного фехтування у світі здійснює Міжнародна федерація фехтування (FIE). Основна діяльність FIE спрямована на популяризацію і подальший розвиток спортивного фехтування на усіх континентах, організації чемпіонатів, Кубків світу і інших міжнародних змагань, удосконалення формули проведення, правил і календаря міжнародних змагань.

Перший міжнародний турнір,

організований FIE, серед чоловіків у фехтуванні на шпагах відбувся у 1921 р. у Парижі. Нині чемпіонати світу проводять щорічно, за винятком тих років, коли проходять Ігри Олімпіад.

Важливе значення у розвитку спортивного фехтування у світі є створення у 2005 р. Алішером Усмановим, – нині президентом FIE, міжнародного благодійного фонду «За майбутнє фехтування». Місією фонду є сприяння міжнародній популяризації і підвищенню рівня фехтування у світі.

Завдяки створенню фонду, відбулося розширення фінансових можливостей FIE. Так, за чотирирічний період 2013-2016 рр. бюджет ФІЕ склав понад 24 млн швейцарських франків. Створено резервний фонд у сумі 10 млн американських доларів [11].

Протягом найближчих чотирьох років (2017-2020) фонд планує продовжити поповнення бюджетів Континентальних конфедерацій фехтування з метою фінансового забезпечення спортивних заходів, що проводять конфедерації, виділяти кошти кожної національної федерації для створення матеріально-технічної бази, а також сприяти процесу появи конкурентоспроможних спортсменів.

Характеризуючи період розвитку спортивного фехтування у Новітньому часі, слід звернути увагу на великі зміни, внесені у правила проведення змагань, систему підготовки спортсменів, розвитку матеріальної бази тощо. Усе це позитивно вплинуло на зростання масовості і популярності спортивного фехтування у світі, сприяло інтенсивному підвищенню майстерності спортсменів, високого рівня конкуренції, що постійно зростає.

Враховуючи викладене, можна констатувати, що саме у Новітньому часі вперше розроблено ідейні, правові, організаційно-управлінські і економічні основи сучасного спортивного фехтування.

Висновки

1. Результати дослідження засвідчили, що історія формування та розвитку спортивного фехтування тісно пов'язана з періодизацією всесвітньої історії і відповідає основним етапам соціально-економічного розвитку суспільства.

2. Встановлено, що фехтування як вид спорту бере початок з кінця XVIII ст., але джерело його виникнення сягає у далеке минуле. Базою сучасного спортивного фехтування стали багатовікові релігійні обряди, військові і змагальні традиції різних народів.

Процес зародження, становлення і розвитку спортивного фехтування у світі був складним і розтягнутим на віки. Не відразу сформувався і соціальний та правовий статус спортивного фехтування. Організаційно-управлінські, правові і економічні основи сучасного спортивного фехтування були розроблені у XIX – XX ст. Створення національних і Міжнародної федерацій фехтування (FIE) перетворило спортивне фехтування на історично складений соціальний інститут зі своїм змістом, формою, організаційно-управлінською структурою, нормативно-правовою основою.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з дослідженням створення та розвитку сучасних видів фехтувальної зброї.

Література

1. Аркадьев В. Краткие сведения из истории фехтования / В. Аркадьев // Фехтование: учеб. для ин-тов физ. культуры. – М.: Физкультура и спорт, 1959. С. 14-75.
2. Булочко К.Т. Исторический очерк развития фехтования / К.Т. Булочко // Фехтование: учебник для ин-тов физ. культуры. – М.: Физкультура и спорт, 1967. – С. 15-40.
3. Голяницкий А.П. История развития фехтования / А.П. Голяницкий // Фехтова-

ние: учеб. для ин-тов физ. культуры. – М.: Физкультура и спорт, 1978. – С. 11-44.

4. Джонс Роберт. История рыцарства / Пер. с англ. А.З. Колина / Роберт Джонс. – М.: Эксмо, 2014. – 240 с.
5. Кастл Эгертон. Школы и мастера фехтования. Благородное искусство владения клинком / Пер. с англ. Т.М. Шуликовой / Эгертон Кастл. М.: ЗАО Центрополиграф, 2008. – 475 с.
6. Кульчицкий С.В. Периодизация вітчизняної історії у працях інституту історії України НАНУ / С.В. Кульчицкий // Український історичний журнал. – 2011. № 3. – С. 161-173.
7. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта / Л. Кун. – М.: Радуга, 1982. – 400 с.
8. Рыцарство в средневековье [Электронный ресурс], 2010, – Режим доступа : <http://vmrake.ru/istoriya/77-srednieveka-1100-1460-gg/4846-rycarstvo-v-srednieveka.html>.
9. Столбов В.В. История физической культуры / В.В. Столбов. М.: Просвещение, 1989. 288 с.
10. Суник А.Б. О периодизации истории современного олимпийского движения / А.Б. Суник // Теория и практика физ. культуры. 1983. № 8. – С. 144.
11. Усманов А. Программа развития мирового фехтования на 2013 – 2016 гг. / Амир Усманов: [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.rusfencing.ru/cntnt/federaciva/dokumenty_1/programma_16.html.
12. Федоров Л.П. Изучение эволюции видов спорта / Л.П. Федоров // Теория и практика физ. культуры. 1969. № 11. С. 62-64.
13. Фехтование: Энциклопедия / сост. М.С. Ракита, В.Л.

- Штейбах. – М.: Человек, 2011. – 704 с.
14. Фехтування. Енциклопедія в запитаннях і відповідях. Навчальне видання / М.М. Булатова. – К.: Олімпійська література, 2017. – 576 с.
15. Шофман А.С. Периодизация всемирной истории / А.С. Шофман. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1984. – 224 с.

